

سرشناسه	: اعرافی، علی رضا، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: فقه تربیتی
مشخصات نشر	: قم: موسسه اشراق و عرفان، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ج.: جدول؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: دوره: ۱-۵-۹۵۶۹۱-۶۰۰-۹۷۸؛ ریال: ۱-۱-۲۷۰۰۰-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ج: ۴.
یادداشت	: چاپ اول.
مندرجات	: ج ۱. مبانی و پیش فرض‌ها. - ج ۲. تعلیم و تعلّم علم و دین. - ج ۳. تعلیم و تعلّم علوم و معارف عقلی. - ج ۴. تعلیم و تعلّم علوم و معارف شهودی. - ج ۵. آداب مشترک تعلیم و تعلّم
شناسه افزوده	: موسوی، سیدنقی، ۱۳۵۷ -
موضوع	: آموزش و پرورش (فقه)
موضوع	: تربیت خانوادگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: اخلاق اسلامی
رده بندی کنگره	: ۶/۱۹۸BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۵۶۳۷۱

علیرضا اعرافی

فقه تربیتی ۴

تعلیم و تعلّم علوم و معارف عقلی

تحقیق و نگارش: سیدنقی موسوی

نشر اشراق و عرفان

فقه تربیتی ۴ (تعلیم و تعلّم علوم و معارف عقلی)

علیرضا اعرافی

تحقیق و نگارش سید نقی موسوی
ناشر مؤسسه اشراق و عرفان
ویراستار محمد خیری
امور هنری حمید بهرامی
نوبت و تاریخ چاپ اول/تابستان ۱۳۹۵
لیتوگرافی، چاپ و صحافی سازمان چاپ اِسرائ
شمارگان ۱۵۰۰ نسخه
قیمت ۲۷۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای مؤسسه اشراق و عرفان محفوظ است

ISBN : 978-600-8542-00-1

www.eshragh-erfan.com تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۰
info@eshragh-erfan.com نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۱

آدرس: ایران، قم، خیابان معلم، کوچه ۸، کوچه شهید محقق، پلاک ۵۹

کانال تلگرام: @EshraghErfan

فهرست مطالب

سخن مؤسسه	۱۳
مقدمه	۱۵

فصل اول: کلیات پژوهش / ۱۷

۱. بیان مسئله	۱۹
مفهوم شناسی «عقل» و «علوم عقلی»	۲۳
اهمیت و ضرورت پژوهش	۲۷
۲. مفهوم شناسی مصادیق علوم عقلی	۳۰
۱. مفهوم شناسی علم فلسفه	۳۰
۲. مفهوم شناسی علم منطق	۳۴
۳. مفهوم شناسی علم کلام	۴۳

فصل دوم: پیشینه شناسی / ۵۳

۱. تقابل عقل و وحی	۵۵
عقل و وحی	۵۶

- الف) ایمان‌گرایی مسیحی در مقابل عقل ۵۹
- ب) مقابله با عقل در جهان اسلام ۶۷
- عقل و حس ۷۰
- عقل و دل ۷۵
- ۲. پیشینه مخالفت فقها با علوم و معارف عقلی ۷۹**
- ۱- مخالفت با علوم و معارف عقلی در اهل سنت ۸۰
- الف) مخالفت با فلسفه و منطق در اهل سنت ۸۳
- ب) مخالفت با کلام عقلی در اهل سنت ۱۰۸
- ۲- مخالفت با علوم و معارف عقلی در شیعه ۱۱۳
- الف) مخالفت با فلسفه و منطق در تشیع ۱۱۳
- ب) مخالفت با کلام عقلی در تشیع ۱۲۸
- ۳. پیشینه موافقت با علوم و معارف عقلی ۱۳۴**
- ۱- تاریخچه تطور عقل‌گرایی ۱۳۴
- الف) دوره حضور ۱۳۵
- ب) معتزله در دنیای اهل سنت و افول آن (تا قرن چهارم) ۱۳۶
- ج) رویارویی عقل‌گرایی و نص‌گرایی (از قرن چهارم تا هفتم) ۱۳۸
- د) فلسفی شدن کلام شیعه (از قرن هفتم تا یازدهم) ۱۴۰
- ه) استیلای عقل‌گرایی (از قرن یازدهم تا کنون) ۱۴۲
- ۲- برخی از فتاوای موافق فلسفه و منطق ۱۴۲
- ۳- برخی از فتاوای موافق کلام عقلی ۱۴۷
- ۴- فقهای فیلسوف و فلاسفه فقیه ۱۵۲
- جمع‌بندی فصل ۱۵۷**

فصل سوم: ادله منع / ۱۶۳

۱۶۷	۱. قواعد عامه
۱۶۷	دلیل اول: حرمت انجام کار لهُو و لغو
۱۷۳	دلیل دوم: حرمت تحصیل علم غیرنافع
۱۷۵	(۱) علوم عقلی ذاتاً علم غیرنافع اند
۱۷۹	(۲) علوم عقلی عَرَضاً علم غیرنافع اند
۱۷۹	الف) بحث‌های دامنه دار و غیرنافع در فلسفه، منطق و کلام عقلی
۱۸۰	ب) اختلافات فراوان بین اهل معقول
۱۸۳	ج) قرآن و سنت؛ راهی مطمئن تر و آسان تر
۱۸۶	دلیل سوم: حرمت تعلم علوم ضلال
۱۸۸	نقد و بررسی (تعارض عقل و نقل)
۱۹۷	دلیل چهارم: حرمت اخذ علوم از غیراهل بیت
۱۹۸	نقد و بررسی
۲۰۱	بررسی حرمت اخذ علوم از غیراهل بیت
۲۰۳	دسته اول: روایات مانعه
۲۱۲	دسته دوم: روایات مجوّزه
۲۱۷	بررسی دلالتی دسته اول
۲۱۹	بررسی دلالتی دسته دوم
۲۲۰	جمع بندی «حرمت یا جواز اخذ علوم از غیراهل بیت»
۲۲۲	دلیل پنجم: حرمت بدعت در دین
۲۲۷	بررسی کیروی
۲۲۷	بدعت در آیات و روایات

- ۲۳۲..... «بدعت» در لغت و اصطلاح
- ۲۳۴..... تحلیل مفهومی
- ۲۴۲..... بررسی صغروی
- ۲۴۳..... پاسخ به آیات
- ۲۴۶..... پاسخ به روایات
- ۲۵۱..... پاسخ به سیره پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
- ۲۵۴..... پاسخ به سیره و اجماع صحابه و تابعین
- ۲۵۵..... دلیل ششم: حرمت اضرار
- ۲۵۵..... نقد و بررسی
- ۲۵۷..... دلیل هفتم: حرمت «مقدمه حرام»
- ۲۶۰..... دلیل هشتم: وجوب دوری از فتنه
- ۲۶۷..... جمع بندی ادله عام
- ۲۶۹..... ۲. ادله خاصه
- ۲۷۱..... گروه اول: نهی از فلسفه
- ۲۷۱..... روایت اول
- ۲۷۱..... بررسی سندی
- ۲۷۲..... بررسی دلالتی
- ۲۷۵..... روایت دوم
- ۲۷۷..... بررسی سندی
- ۲۷۸..... بررسی دلالتی
- ۲۸۰..... گروه دوم: نهی از تفکر در موضوعات خاص
- ۲۸۱..... تفکر درباره خداوند

۲۹۶.....	بررسی دلالی
۳۰۲.....	تفکر در دین
۳۰۵.....	بحث دلالی
۳۰۸.....	گروه سوم: مذمت مناظره، جدل و خصومت در دین
۳۱۳.....	بررسی دلالی
۳۱۵.....	گروه چهارم: نهی از دانش کلام
۳۱۸.....	بررسی دلالی
۳۲۲.....	گروه پنجم: سرزنش متکلمان
۳۲۷.....	بررسی دلالی
۳۲۸.....	جمع بندی ادله خاصه
۳۳۰.....	۳. شهرت و اجماع
۳۳۰.....	شهرت اصحاب
۳۳۷.....	اجماع فقها
۳۳۹.....	جمع بندی فصل

فصل چهارم: ادله جواز / ۳۴۳

۳۴۵.....	۱. قواعد عامه
۳۴۵.....	دلیل اول: اطلاقات رجحان علم آموزی
۳۴۷.....	دلیل دوم: وجوب شناخت عقاید واجب
۳۴۷.....	تقریر اول: مصداقیت و مقدمیت فلسفه و کلام عقلی برای شناخت عقاید واجب ...
۳۵۱.....	نقش فلسفه (مقدمیت و مصداقیت) در خداشناسی واجب

- نقش فلسفه (مقدمیت و مصداقیت) در فرجام‌شناسی واجب ۳۵۶
- نقش فلسفه (مقدمیت و مصداقیت) در راهنماشناسی واجب ۳۵۸
- تقریر دوم: مقدمیت منطقی برای شناخت عقاید واجب ۳۶۳
- دلیل سوم: وجوب تبیین و دفاع از دین ۳۶۵
- جمع‌بندی قواعد عامه ۳۷۳
- ۲. آیات قرآنی** ۳۷۴
- گروه اول: دعوت به تفکر و تعقل ۳۷۴
- گروه دوم: آیات ترغیب به جدال احسن ۳۷۸
- گروه سوم: کاربرد ساختارهای منطقی و روش‌های عقلی در قرآن ۳۸۳
- ۳. روایات** ۳۸۸
- گروه اول: دعوت به تفکر و تعقل ۳۸۹
- گروه دوم: ضرورت شناخت آغاز و انجام زندگی ۳۹۲
- بررسی دلیل ۳۹۳
- گروه سوم: داوری‌های فلسفی کلامی در روایات ۳۹۴
- گروه چهارم: تمجید از برخی از فلاسفه ۳۹۸
- گروه پنجم: امر به احتجاج، مجادله و دفاع از دین ۴۰۰
- بررسی سندی و دلالتی روایات ۴۰۶
- گروه ششم: امر به دانش کلام ۴۰۸
- بررسی سندی و دلالتی ۴۱۰
- گروه هفتم: تمجید از برخی از متکلمان ۴۱۰
- بررسی سندی و دلالتی روایات ۴۱۳

۴۱۳	بررسی سندی
۴۱۵	بررسی دلالتی
۴۱۶	۴. سیره
۴۱۶	گروه اول: سیره معصومان <small>علیهم‌السلام</small> در بهره‌گیری از روش‌های منطقی فلسفی
۴۲۰	گروه دوم: سیره معصومان <small>علیهم‌السلام</small> در بهره‌گیری از روش کلامی
۴۲۶	گروه سوم: سیره ائمه <small>علیهم‌السلام</small> در پرورش متکلمان
۴۳۲	بررسی سندی و دلالتی
۴۳۲	بررسی سندی
۴۳۳	بررسی دلالتی
۴۳۴	جمع‌بندی فصل

فصل پنجم: جمع‌بندی و فروع/۴۳۷

۴۴۱	فروع
۴۴۱	ویژگی‌های حکم
۴۴۲	عناوین ثانوی
۴۴۳	آموزش علوم عقلی
۴۴۶	کتابنامه
۴۷۱	نمایه‌ها

سخن مؤسسه

انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دوچندان کرده است. نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه نظری خود باید مبانی علمی لازم برای تصمیم‌گیری و اجرا را داشته باشد و این عرصه‌ای است که حوزه علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ چرا که این نیاز بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، پاسخ مناسبی نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه دینی، زمانی حس می‌شود که در نظر داشت: اولاً: دگرگونی‌های جدیدی در مجموعه دانش بشری، به ویژه علوم انسانی رخ داده است؛ ثانیاً: زندگی انسان معاصر، به واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطورهایی شگرف شده است؛ ثالثاً: شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراروی جامعه دینی برای دستیابی به اهداف خود قرار داده است. به همین دلیل، سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضرورت دارد.

مؤسسه اشراق و عرفان که از سال ۱۳۸۶ با نظارت و اشراف علمی آیت‌الله اعرافی فعالیت خود را آغاز کرده است، علاوه بر تأکید بر اصالت‌های حوزوی،

برای برطرف کردن نیازمندی‌های معرفتی انسان معاصر نیز می‌کوشد؛ از این رو، مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام‌سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب‌نظر در عرصه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام‌سازی اسلامی» و «اسلامی‌سازی علوم انسانی» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

تعقل و اعتماد به روشنگری‌های عقلانی در راه‌یابی انسان و حل معضلات پیش روی وی، هر چند از جایگاه والایی در اندیشه دینی برخوردار بوده، تا آنجا که در کنار مسیر هدایت رسولان الهی، به عنوان «رسول باطنی» خوانده شده است؛ اما اعتبار و حجیت استدلال‌های عقلانی، در مکاتب و نحله‌های مختلف فکری و معرفت‌شناختی، دست خوش فراز و فرودهایی بوده است؛ نوشتار حاضر تلاش دارد، روایی تمسک به دستاوردهای عقلانی و جواز فراگیری علوم عقلی را به منابع فقه عرضه نموده، پاسخ درخور فقه در این زمینه را عرضه نماید.

مؤسسه اشراق و عرفان بر خود لازم می‌داند از حضرت استاد اعرافی که با همراهی گام‌به‌گام و اعمال نظارت و ارزیابی نهایی، امکان تولید این اثر را فراهم آوردند تشکر کند. همچنین از تلاش‌های جناب حجت الاسلام سید نقی موسوی که پژوهش و نگارش این اثر را بر عهده داشتند و نیز از زحمات دکتر محمد فتحعلی‌خانی در ارزیابی این اثر تقدیر می‌شود.

امید است صاحب‌نظران و اندیشه‌وران حوزه و دانشگاه، مؤسسه اشراق و عرفان را به‌منظور بهبود محصولات آینده، از نظرات و پیشنهادهای سازنده خود بهره‌مند سازند.

مقدمه

علوم عقلی مانند فلسفه، منطق، کلام عقلی و... از دیرباز دارای موافقان و مخالفانی بوده و شماری از موافقت‌ها و مخالفت‌ها با آن، از موضع دین و شریعت صادر شده است.

کتاب پیش‌رو از سلسله مجلداتِ فقه تربیتی است. توضیح آنکه فقه تربیتی در یک تقسیم کلان به «باب تعلیم و تعلم»، «باب تربیت»، «باب عوامل» و «باب قواعد» طبقه‌بندی می‌شود. در بخشی از «باب تعلیم و تعلم» به بررسی حکم یادگیری و آموزش علوم و معارف پرداخته می‌شود و کتاب حاضر در صدد است تا «یادگیری و آموزش علوم و معارف عقلی» را با روش فقهی مورد بررسی قرار دهد.

پژوهش حاضر در پنج فصل سامان یافته است. فصل اول کلیات پژوهش را تبیین می‌کند و دومین فصل، نگاهی تاریخی و پیشینه‌شناسانه به این موضوع دارد. فصل سوم و چهارم به ترتیب، ادله منع و جواز را بررسی می‌کنند و «جمع‌بندی و فروعات» به واپسین فصل سپرده شده است.

موسوی